

ИҮРДУН УЛУ ДАШЛАРЫ

МАЛЫБӘЛЛИ АБИДӘЛӘРИ

«Бәүк-кичиклијидән асылы олмәјараг бүтүн абидәләр чидди нәзарәт алтында олмәлидыр. Оларға гуллуғ етмәк, абидәләрин бәрпасы, мұһафизәси илә фәал сүрәтдә мәшғул олмәк, оларғы горумәк ләзимдыр».

Н. Ә. ӘЛИЈЕВ

МАДДИ-МӘДӘНИЈҖӘТ нүмунәләри халгғымызын ме'марлығ сәнәти, тарихи шәхсијјәтләр, дөврүн ичтиман-сијаси һадисәләри һаггында чаллы тәәссурат јарадыр. Буна көрә дә республикамызын мүхтәлиф кәнд, рајон вә шәһәрләриндә олан он гижмәтли тарихи ме'марлығ абидәләри арашдырылып, бәрпа едилир вә горунуб мәләчәк нәслә чатдырылып. Лакин Азәрбајҗан әразисиндә сирри ачылмамыш елә абидәләр вар ки, һәлә индијә гәдәр тәдгигатдан кәнарда галыб, онларла һеч кәс марағланмајыб. Белә абидәләрин арашдырылмасы сәнәтимизин, еләчә дә тарихимизин сирли гәтләринин ачылмасына көмәк еләјә биләр.

Бу бахымдан Шуша рајонунун Малыбәлли кәндиндәки абидәләр өз тәдгигатчыларыны көзләјир. Малыбәлли Гарабағын гәдим кәндләриндән биридир. Үмумијјәтлә, бу әразинин тарихи чох-чох узағ әсрләрә кәдиб чыхыр. Малыбәллидә халг декоратив-тәтбиги сәнәт сәһәләринин дә марағлы нүмунәләри јаранмыш вә өтән әсрләрдә бу кәнд хусусилә көзәл халча нүмунәләри илә мәшһурлашмышдыр.

Тарихи чох гәдим вә зәккип олан бу јердә јашы һәлә һеч кәсә мә'лум олмајан бир кәчә сирли-сорағлы ме'марлығ абидәси вар. Тәәссуф ки, бу абидәләр бахымсызлығ учундан күндән-күнә дағылып. Онларын бәрпасы илә мәшғул олан шәхсләр вә идарәләр дә елә бил ки, өз вәзифәләрини унутублар.

Кәнддә дигтәти чәлб едән ән бәүк вә көзәл тарихи абидә мәсчид бинасыдыр. Тикинти Гарабағын гижмәтли абидәләриндән һесаб олунур. Бинада XIX әсрә аид ме'марлығ элементләриндән истифадә олунмасы өтән јүзиллијин әввәлләриндә тикилдијини кәстәјир.

Абидәнин бајырдан көрүнүшү олдуғча сәләдир. Галын диварлар усталыгла јонулмыш јерли дашлардан һөрүлүб. Бир тәрәфдәки пәнчәрәләр јарымдапрәви тағла таммаланыр. О бири тәрәфи исә һүндүр тәпәлик олдуғундан ора ики кичик пәнчәрә ачылып. Дејилдијинә көрә, бинанын кирчәјиндәки гапынын јухарысында вә диварларда мүхтәлиф бәзәкләр вә јазылар олуб. Күман етмәк олар ки, бу јазылар мәсчидин тарихинә вә онун нә мәсәдлә тикилмәсинә аид олуб, дини характер дашыјыб. Јашлы адамларын дедијинә көрә, һәлә мұһарибәдән кәјли әввәләр тикинтинин китабәси вә көзәл нахышлары олуб. Сонралар анбар кими истифадә олунан абидәнин бу элементләринин үзәри суванмышдыр.

Мәсчидин ичәрисинә онун харичинә нисбәтән даһа чох дигтәт јетирилиб. Доғгуз күнбәзи бирләшдирән ири зал кениш, һүндүр вә ишығлыдыр. Санки көркәмли уста билә-билә бинанын гурулушундакы тәркибдүңәлиг маһијјәтини дә итирмишир. Дәрд бәүк пәнчәрә бинанын ичәрисини ишығландырыр. Дәрд јарашығлы сүтүн вә дивардакы мүхтәлиф нөв ојма бәзәкләри буранын дахили көзәллијини даһа дә артырыр. Күнбәзләр исә бишмиш көрпичдән һөрүлүб. Ојма нахышларла бәзәдилмиш диварларла, усталыгла јонулмыш сүтүнларла, күнбәзләрә бахдығча истәдадли сәнәткарлар һаггында дә долғун тәсәввүр јараныр. Башға сөзлә, абидә сәнәт бахымындан дә әһәмијјәтлидир.

Дејилдијини кими, абидәдән бу вахта гәдәр анбар кими истифадә олунур. Бу да бинанын давамлылығына мәнфи тәсир кәстәјир. Рүтүбәт диварларда бәүк чатлар әмәлә

кәтириб. Һал-һазырда абидәнин чидди тә'мирә еһтијаҷы вардыр. Бу иш, сөз јох ки, елми-бәрпа иш ки кими апарылмәлидыр ки, абидәнин әвәлки көзәллији дә гајтарылсын.

Малыбәллидә халг ме'марлығғымызын көзәл нүмунәләриндән олан һамам бинасынын вәзијјәти даһа дәүүлмәздир. Классик Шәрг үслубунда тикилмиш бу абидә хусуси конструкцијала малик гижмәтли ме'марлығ әсәри һесаб едилир. Ону дә гәјд етмәк ләзәмдыр ки, XIX әсрдә тикилмиш һамам 1950-чи илләрин әввәлләринә гәдәр фәсиләсиз ишләмишир. Сонралар тамамилә башлы-башына бурахылмыш, дағылмаға башламышдыр. Вирчә факты гәјд етмәк јеринә дүшәрди ки, инди кәнддә һамам дә јохдур. Белә марағлы бир тарихи бинаны бәрпа еләјиб, она әввәлки функцијасыны дә гајтармағ мұмкүндүр. Бу исә һәр бир кәнд адамынын дә үрәјинчә олар.

Һамам бинасынын бә'зи јерләри дағылып, горунмадығындан онун гижмәтли дашлары сөкүлүб апарылып. Бир нечә јердән учмасына бахмајараг абидә гәдим ме'марлығ сәнәтимизин милли хусусијјәтләрини, көзәл чизкиләрини өзүндә сахламағдадыр. Бәрпа олунмаса абидә тамамилә мәнә олачадыр.

Һамамын тә'мири үчүн рајонун әләгәдәр тәшкилатлары дөфәләрлә пул вәсәнти ајырымышлар. Буна бахмајараг бинада индијә гәдәр һеч бир бәрпа иш керүлмәјиб. «Совет кәнди» гәзәтиндә верилмиш јазыларын бириндә Шуша рајонундакы Малыбәлли кәндиндә һамамын ишләмәдијини тәңгид олунурду. Шуша Рајон ХДС Ичраијә Комитәси билдирмишир ки, һамамын тә'мир олунмасындан өтрү 18 мин манат дөјәриндә смета тәртиб едиләрәк «Азәрмејвәтәрәвәз» Вирлијинә (Азәрбајҗан ССР Мејвә-Тәрәвәз Тәсәрруфаты Назирлијинә) кәндәрилмишир. Лакин о вахтдан беш илә јакын бир мүддәт кечмәсинә бахмајараг, һәлә дә һеч бир иш керүлмәјиб.

Бүтүн бунлары кечән әсрин јадикарлары олан карвансара бинасына вә мәнәллә булагларына дә аид етмәк олар.

Белә абидәләр халгын хејирхәһ адамларынын, сәнәткарларынын нишанәсидир вә онларла гајғы да бир нөв хејирхәһлыға хејирхәһлыгла чаабыдыр.

Нәчиб инсан әлинин бәһрәси олан «Новлу» булагын да вәзијјәти хошақәлмәздир. Дашдан усталыгла һөрүлмүш булагын китабәсиндән ајдын олур ки, о, 1880-чи илләрин әввәлләриндә тикилиб. Булаг өтүб кечән илләр әрзиндә мұәјјән сәбәбләр үзүндән зәдә алмыш, әввәлки көркәминин итирмәк үзәрәди. Јүз ил әвәл бураја чәкилмиш сахы тикмәләр бә'зи јердән зәдәләнмишир. Кәндин јекәнә су мәнбәји олан бу булаг да тарихи абидә кими гижмәтләндирилә биләр.

Кәндин јакынлығындакы гәбиристанлығ дә гәдимдир. Бурада сәнәт әсәри сәјылә билән онларча башдашы, синәдашы, түрбәләр вардыр. Јонулмүш сечмә дашлардан тикилән бу кичик абидәләрин тарихи узағ-узағ илләрә кәдиб чыхыр.

Малыбәллинин һаггында сәнәт ачдығымыз абидәләри кешмәкешли илләрин ағры имтаһанларындан шәрәфлә чыхмышдыр. Онларын индики көркәми исә үрәк ағрыдыр. Бу, әләгәдәр тәшкилатлары вә бу ишә мәс'ул адамлары дә дүшүндүрмәлидир.

Васиф ГУЛИЈЕВ